

15. Jákobův zápas u brodu Jabok (Gn 32,23-33)²⁰³

Martin Prudký

Kdo je ten muž?

Jako první a nejdůležitější otázka při čtení tohoto oddílu většině čtenářů i odborných vykladačů vyvstane, kdo je ten záhadný „*kdosí*“, jenž praotce Jákoba u potoka Jabok přepadl a zápasil s ním. Vypravěč tohoto příběhu si dává mimořádně záležet na tom, aby jej nijak přímo neoznačil, a uvádí své posluchače do obrovského napětí. Přepadl snad Jákoba nějaký říční démon, strážce brodu přepadající jako noční můra narušitele? Nebo to snad byl již sám Ezau, jemuž jde Jákob vstříc a hned druhý den se s ním setkává? Či snad člen Ezauovy družiny, předsazená hlídka, která si na Jákoba u brodu počíhala? Nebo to snad byl sám Bůh – jak v nadpisu (poněkud zbrkle) uvádí Ekumenický překlad? Nebo „Hospodinův posel / anděl“, jak říká prorok Ozeáš (Oz 12,3-6)? Všechny tyto možnosti jsou v určitých kontextech myslitelné. Kterou z nich však měl na srdci biblický vypravěč?

Jakkoli je identita „protivníka“ vypravěčem podána jako „nápadná záhada“, neměli bychom úkol výkladu vidět *pouze* v jejím řešení. To by bylo veliké zúžení a křivda vůči řadě důležitých motivů daného oddílu. A co se postupu týče, mám za to, že vůbec není vhodné touto otázkou výklad začínat – či dokonce snad hned na úvod uvést hotovou odpověď. V tomto oddíle je řada věcí, jichž bychom si měli dobře všimnout, abychom – náležitě zorientováni – mohli vyslechnout jeho zvěst a na tomto základě pak i odpověď na otázku *kdo to byl*... náležitě vytušit. Ona by totiž odpověď na tuto otázku měla posluchači „dojít“ – jako pointa u dobré anekdoty. Běda vykladači, který by takovou klíčovou, ovšem „mezirádkovou“ pointu napínavého příběhu ve svém přeríkání hned na počátku vyhradil!

Zkusme onu otázku – „*Kdo je ten muž?*“ – nejprve vztáhnout na zdánlivě nejzřetelnější postavu na scéně, na Jákoba. Kdo je Jákob? Lze jednoduše říci, že je hlavní postavou tohoto strhující-

²⁰³ Text této kapitoly je výsledkem badatelské činnosti v rámci výzkumného záměru MSM 0021620802 – Hermeneutika křesťanské, zvláště protestantské tradice v kulturních dějinách Evropy.

ho, podivného vyprávění: o něm se mluví nejen zde, ale i v celém širším kontextu; jeho se zde týká většina sloves. Ano, Jákob a jeho jednání je v centru pozornosti vypravěče. O jeho partnerovi (protivníkovi) toho naopak mnoho říci nemůžeme: jeho tvář zůstává skryta, jeho jméno nevysloveno. Zřetelné jsou však jeho *činy*, jeho působení při Jákobovi.

Chceme-li pochopit, *kdo je ten muž*, musíme tedy sledovat jeho konání při Jákobovi. Jinými slovy: na „zvláštnostech“ Jákobovy cesty můžeme rozpoznávat dílo „Nejmenovaného“, jenž je zde dosvědčován. Tento způsob dosvědčování je ostatně příznačný nejen pro tento oddíl, nýbrž pro mnoho biblických látek.

A propos, hned v úvodu lze říci, že právě Jákob je onou postavou, s níž se má posluchač tohoto příběhu ztotožnit. Jákob zde ztělesňuje Izrael, „lid Hospodinův“ – po křesťansku „církve“.

Jákobova cesta – zápas o požehnání

Hlavní postavou příběhu je tedy *Jákob – praotec* Jákob; ten, který právě v tomto oddíle dostává jméno *Izrael*. Jákob, eponym Izraele, v příbězích knihy Genesis ztělesňuje lid Hospodinův jako lid zvláštní, vyvolené a požehnané cesty uprostřed národů země. Na této praotecké postavě (v příběhu Jákobovy cesty ze „země otců“ do Babylona a zpět) si Izrael, lid Hospodinův, shrnujícím způsobem retrospektivně vypráví, kým vlastně je, jak sám sobě rozumí, co sám o sobě (o své cestě tímto světem před tváří Boží; o svém poslání mezi „pronárody země“) rozpoznává, vyznává a chce nadále sdělovat (sobě i druhým).

Jinak řečeno: tyto příběhy chtějí vyjádřit, jaká je cesta těch, kdo se hlásí ke jménu Izrael.

Chceme-li naslouchat našemu textu jako součásti biblického zvěstování, vyplatí se nám obrátit nejprve pozornost k širšímu kontextu – především k literárnímu celku jákobovského cyklu (Gn 25,19 – 35,29). Víme-li, že Jákob je v jistém smyslu (literárně, svědecky) ztělesněním Izraele, co se o něm v tomto biblickém podání dozvídáme? Jaká je jeho cesta a jak se v ní projevuje a zvěstuje Hospodinovo dílo?

Už na samém začátku jákobovských příběhů zní motiv, který je pro celou cestu Jákoba, tj. Izraele²⁰⁴ příznačný. Ještě než se

²⁰⁴ Srov. Gn 49,2.

Jákob (eponym Izraele) a Ezau (eponym Edómu²⁰⁵) narodili, začali se – jako dvojčata – v těle své matky *strkat*, navzájem se utlačovat a *zápasit* spolu (Gn 25,22). Znepokojená matka si kladla otázku, oč běží, a sám Hospodin – v jakémsi předznamenání pro celý cyklus příběhů Jákobových – uvedl:

„Ve tvém životě jsou dva národy.
Oba národy se rozejdou, jen co z tebe vyjdou.
Jeden národ bude zdatnější než druhý,
bezpočetný bude sloužit počtem skrovnějšímu.“
(Gn 25,23)

Ústrky, oddělení, *zápas* – to jsou motivy, které tu hned na počátku zaznívají, aby předznamenaly biblický příběh Jákoba, totiž svědectví o cestě Izraele.

Jákobův příběh je pak podle celého dalšího vyprávění skutečně takový, jakým jej sám Hospodin programově vyhlásil před jeho narozením: Jákob se neustále s někým strká, jeho cesta vede od konfliktu ke konfliktu, jeho život je jeden velký zápas. Nejprve s bratrem Ezauem, jehož chytrácky, využívaje jeho slabé chvíle, připraví o práva prvorozeného syna (Gn 25,29-34). Pak s otcem Izákem, od něhož pomocí přetvářky a lsti získá požehnání legitimního dědice (Gn 27,1-29). Tím si ovšem bezprostředně přivodí další konflikt – Ezau jej za to hodlá zabít a Jákob se musí zachraňovat útekem (Gn 27,41). V druhé části jákobovského cyklu, kdy se děj odehrává v Cháranu, také ústrky a zápasení nijak nechybí. U svého strýce Lábanu musí Jákob za milovanou Ráchel dlouho a tvrdě sloužit. Přitom je sám podváděn a okrádán o plody své práce, resp. o ovoce Božího požehnání. Celý konflikt s Lábanem nakonec musí řešit dalším útekem, vyjitím z „lábanovského zajetí“ (situovaného do „Babylonu“ [*sic!*]) exodem vstříc zemi zaslíbené. Do země zaslíbené přitom vstupuje právě přebroděním potoka Jaboku (zde je totiž hranice izraelské země s územím sousedního království Amónu²⁰⁶).

Kdybychom pozorně sledovali všechny tyto příběhy (Gn 25 – 32), nepochybně by nám neuniklo, že se jimi kromě již uvedených motivů táhne jako červená nit velké téma *požehnání* – ter-

²⁰⁵ Srov. Gn 36,1.8.9.

²⁰⁶ Srov. Nu 21,24; Dt 2,37; Dt 3,16 a Joz 12,2.

míny „žehnat“ a „požehnání“ mají právě zde, v jákoberovském cyklu, nejvyšší relativní frekvenci ze všech literárních cyklů v celém Písmu!

Nejvýrazněji je toto téma pojednáno v 27. kapitole, kde Jákob na zestárlém otci získává „požehnání prvorozeného syna“ a stává se tak jeho jedinečným nástupcem, dědicem abrahamovského zaslíbení²⁰⁷. Právě tímto činem, „ukradeným požehnáním“ (Gn 27,35.37), které druhorozeného Jákoba pasovalo na předního a panujícího mezi oběma bratry (Gn 27,29), se konflikt s Ezauem vyhrotil. Motiv prvorozenského (abrahamovského) *požehnání* se tak ukazuje jako podstata jejich sporu. Nejde o nic méně, než o to, kdo z obou bratrů bude rozhodujícím článkem v posloupnosti generací praotců, jež v rodopisové struktuře vyprávění vyjadřuje vznik Izraele.

Exkurz k rodopisům: Kompozice knihy Genesis je pomocí nadpisů *'ellé toledót* („toto jsou rodopisy ...“) redakčně pojata jako rodopisná soustava, jejíž hlavní linie začíná u „člověka“, jak má svůj počátek v Božím stvořitelenském záměru (*há'ádám*), a cílí k „synům Izraele“, dvanácti eponymům Božího lidu²⁰⁸. Kniha Genesis jako celek tak vytváří obraz vzniku Izraele jako vyvolaného lidu uprostřed národů země a slouží tak jako ouvertura k základnímu zvěstnému příběhu Tóry, příběhu o vyvedení z Egypta²⁰⁹. Nadpisy jsou obvykle tvořeny formulí „toto jsou rodopisy + vlastní jméno (pra)otce“²¹⁰. Za nadpisem může následovat jen formalizovaný výčet jmen a dat (např. po deseti generacích od Adama k Noemovi [Gn 5,3n] a od Šéma k Terachovi [Gn 11,10n]), nebo cyklus příběhů příslušného syna (např. rodopis Terachův [= příběhy Abramovy Gn 11,27 – 25,11]; rodopis Jákobův [= příběh Josefa a jeho bratrů Gn 37,1nn]). Na některých místech jsou nadpisy uplatněny s pointovanou variací; z nich je nejdůležitější Gn 5,1. Úvodní věta Gn 5,1 je nadpisem celé knihy Genesis: „Toto je kniha (svitek, soupis) rodopisů člověka“ (*z'é séfer toledót 'ádám*). Odtud se hierarchicky odvíjejí jak linie hlavní, vedoucí k „synům Izraele, co vyšli z Egypta“, tak řada

²⁰⁷ Srov. Gn 27,29b a Gn 12,3a.

²⁰⁸ Srov. Gn 46,8; Gn 49,28; Gn 50,25.

²⁰⁹ Srov. Ex 1,1 variace nadpisové fráze: *'ellé šemót bené Jisrá'él*.

²¹⁰ Srov. Gn 6,9; Gn 11,10.27; Gn 25,12.19; Gn 36,1.9; Gn 37,2.

linií vedlejších, které do různě vzdálených „příbuzenských“ vztahů zakreslují důležité národy v sousedství Izraele (Kenaánci, Emorejci, Moábci, Amónci, Edómci); jejich eponymové jsou dalšími syny praoteckých postav (problematický vztah k Izraeli přitom může být vyjádřen „problematickým“ vykreslením původu²¹¹).

Aby posluchač biblického příběhu nemohl motiv *požehnutí* přeslechnout, opakuje otec Izák prchajícímu Jákobovi na odchodnou do Cháranu:

„...Kéž ti Bůh všemohoucí POŽEHNÁ, rozplodí tě a rozmnoží.

...kéž ti dá POŽEHNÁNÍ Abrahamovo, tobě i tvému potomstvu...“ (Gn 27,3)

Příznačně pro biblické podání pak následující oddíl mluví o tom, jak se Hospodin hned první noci Jákobovi na jeho cestě zjevil a *abrahamovské zaslíbení země a potomstva* mu stvrdil – včetně tzv. *formule požehnutí* (Gn 28,13-15)! O významu tohoto motivu pro biblické podání jákovské cesty svědčí už to, že tento příběh je to jediné, co vypravěč z předlouhé cesty do cháranského exilu vůbec zmiňuje.

Během Jákobova „babylonského zajetí“ u Lábanu se téma požehnutí opět výrazně uplatní. Ke slovu ovšem přijdou nejprve spory, motivy zápasu – Jákob je Lábanem podveden, když chce získat za ženu Ráchel, Lábanovu *druhorozenou* dceru. Ve sporu Lei a Ráchel o Jákobovu lásku se pak v jakési „sesterské ozvěně“ vrací motiv *zápasu* bratrů, Ezaua a Jákoba, o přízeň otce Izáka, resp. o jeho dědictví. Rození synů, jež je jako jednoznačný projev Jákobovy lásky k manželkám důvodem sesterské rozepře, je přitom v dané souvislosti projevem Boží přízně (Gn 30,8), ztělesněným *požehnutím*²¹².

V okamžiku, kdy se Jákob chce vymanit z Lábanovy „služby“ a jít zpět do „země své“ (Gn 30,25), přichází motiv *požehnutí* opět ke slovu. Ukazuje se, že zdrojem napjatých vztahů mezi Lábanem a Jákobem, důvodem jejich *zápasu* není nic jiného, než právě Jákobovo „požehnutí“ a jeho plody. Jákob se ve svém

²¹¹ Srov. např. Gn 19,37.

²¹² Srov. Gn 28,3.

cháranském exilu (navzdory všem ústrkům, klamstvu a sporům – ba právě uprostřed nich!) prokazuje jako vskutku „požehnaný muž“ – kde Jákob ruku k dílu přiloží, tam se dílo daří. Hospodinovo zaslíbení z Bételu (Gn 28,13-15) očividně dochází svého naplnění. Hospodin své dílo při Jákobovi (Izraelovi) koná, byť si byl třeba v mezopotámských dálavách – tedy tam, kde si Izrael v babylonském exilu tento příběh vypráví. Sám Lában nakonec přiznává: „Zjistil jsem, že mi Hospodin kvůli tobě žehná“ (Gn 30,27b) – a Jákob přitakává: „Hospodin ti žehnal na každém mém kroku“ (Gn 30,30b). Tedy abramovské zaslíbení „... v tobě budou požehnány všechny čeledi země“ (Gn 12,3; Gn 22,18) dochází při Jákobovi v „babylonském zajetí“ svého účinku, podobně jako při Josefovi v „zajetí egyptském“²¹³.

Nakonec však Jákob od Lábanu musí odejít. Vychází vstříc zemi zaslíbené s houfem synů i hojností stád, s „požehnaným“ jméním (Gn 31,17; Gn 32,11b).

Zápas u potoka Jabok – oč a s kým?

Náš oddíl zachycuje Jákoba v okamžiku, kdy má překročit potok Jabok (Gn 32,23n) a vstoupit tak do země, kterou Hospodin zaslíbil „synům Abrahamovým“ (Gn 12,7). To tedy není jen tak ledajaký krok. Jákob – ten, který bude vzápětí poprvé prohlášen „Izraelem“ – se zde vrací z cháranského exilu, aby tímto brodem vešel do té „země oplývající mlékem a strdím“ (Ex 3,8; Joz 5,6) – do té země, jež byla jemu a jeho potomstvu Hospodinem zaslíbena (Gn 28,13b). Překročení této hranice je o to dramatičtější, že v této „zemi otců“ na Jákoba nečeká jen starý otec Izák, s nímž se Jákob na útěku loučil v dobrém, ale také Jákobův starší bratr Ezau – ten, který za prchajícím Jákobem volal, že jej zabije (Gn 27,41)!

Překročením Jaboku se tedy vše, čeho Jákob dosáhl, opět ocitá v sázce. V zemi zaslíbené na Jákoba čekají důsledky starých vin. Ani vrchovatých dvakrát sedm let exilu není „tlustou čarou“, která by dala zapomenout tomu, co se mezi bratry předtím odehrálo. Jákob přichází jako požehnaný a zahrnutý vši hojností, do budoucna zaopatřený vším po lidsku myslitelným; vyniká hojností synů i množstvím majetku. Tato „požehnanost“ jej však při

²¹³ Srov. Gn 39,5n.

setkání s bratrem nezachrání, spíše jej ohrožuje. Jákob je zde vystaven těžké zkoušce. V okamžiku, kdy se jeho „požehnání“ může zcela naplnit – kromě daru „símě / potomstva“ také přijetí daru „země“ (Gn 12,7; Gn 28,13 aj.) – na něj čeká zvláštní zápas.

Ke každé zkoušce patří, že v ní zápasí každý sám za sebe – v biblických příbězích bývá *osamocenost* zkoušeného často výslovně zdůrazněna (např. Abraham v Gn 22,1-19; nebo Ježíš v Mt 4,1-11). Také Jákob všechno své nabyté „požehnání“ nachává stranou a *zůstává sám*. V zápase u Jaboku nehraje jeho bohatství žádnou roli; nikdo a nic mu tváří v tvář *Nejmenovanému* nepomůže.

... *Jákob zůstal sám. – A tu s ním kdosi zápasil, dokud nevrátila jitřenka. Když viděl, že Jákoba nepřemůže, poranil mu při zápasení kyčelní kloub, takže se mu vykloubil. (Nejmenovaný) řekl: „Pusť mě, vrátila jitřenka.“ (Jákob) však odvětil: „Nepustím tě, dokud mi NEPOŽEHNÁŠ.“*

I otázal se: „Jak se jmenuješ?“ Odpověděl: „Jákob.“ Tu řekl: „Nebudou tě už jmenovat JÁKOB (to je »Úskočný«), nýbrž IZRAEL (to je »zápasí Bůh«). Neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem i s lidmi a obstáls.“ A Jákob (ho) žádal: „Pověz mi přece své jméno!“ A (on) řekl: „Proč se ptáš na mé jméno?“ – A POŽEHNAL mu tam.

Oč běží v tomto podivném příběhu? Snad – podobně jako v jiných příbězích o zápasech – o to, aby se ukázalo, kdo je nejlepší? Aby se nakonec zaskvěl vítěz? Je-li tomu tak, kdo zde nakonec vyhrál? Je vítězem odkulhávající Jákob-Izrael, nebo onen nečekaně a nepatříčně přidržovaný, ovšem v celém příběhu zcela svrchovaně jednající „anonym“? – Těžko říct! Toto téma příběh očividně neřeší, chce asi říci něco jiného... Líčení zápasu je skutečně podivné. Až příliš mnoho motivů v tomto odstavci odkazuje nad rovinu obyčejného zápasnického vyprávění; jim bychom měli věnovat svou pozornost!

Posluchač, jenž má uši cvičené v příbězích Písma (a v jacobovském cyklu zvláště), jistě nepřeslechne slova o *požehnání*. Hned dvakrát se tento motiv v daném odstavci uplatňuje, na obou místech jako vyvrcholení dílčí sekvence vyprávění. Nejprve k tomuto motivovému slovu vysloveně cílí prv-

ní polovina příběhu, odstavec o zápase: „*Nepustím tě, dokud mi NEPOŽEHNÁŠ!*“ O celém zápase se přitom nedozvídáme o mnoho víc než právě toto vyústění! O čem je tedy vyprávění tohoto zápasu?

Další tři verše, které pojednávají o přejmenování Jákoba a navozují otázku po *jménu* Nejmenovaného, nakonec uzavírá – jako odpověď na jinak nezodpovězený dotaz na jméno anonyma – závěrečný čin Nejmenovaného: „*A požehnal mu tam.*“ Opět! A tím vyprávění o zápasu končí, to je jeho vrchol. – Tedy: v narativní strategii vypravěče je takto nepřímá dána odpověď na otázku po „jméně“ Nejmenovaného.

Tajemství Izraele a prohlášení nového jména Jákovova

Druhá polovina oddílu (v. 28-30) a následující verš (v. 31; pojmenování onoho místa jménem *Peniel*) pak onu „záhadu“ našeho oddílu – otázku identity obou zápasníků, otázku „kdo je kdo“ – pojednává v dalších souvislostech.

Je příznačné, že jako první přichází na pořad *identita Jákovova* – on je totiž pro posluchače „hlavní osobou“; jeho příběh už několik kapitol v Bibli sledujeme a skrze tuto postavu jsme jako posluchači do tohoto příběhu vtahováni.

Na postavu Jákoba se v tomto oddíle vztahuje většina pointovaných jednotlivostí. Mimo jiné zde biblický vypravěč využívá – podobně jako v mnoha jiných příbězích – i zvukomalebných narážek, aby vyjádřil souvislosti, na nichž mu záleží. To se ovšem dá jen těžko vtělit do překladu a je nutné na to při podrobnějším výkladu výslovně upozorňovat. Zde si stručně uvedme jen to nejzákladnější:

Motiv *zápasu* v tomto oddíle vyjadřují dvě slovesa; obě mají zvukomalebné souvislosti s dalšími důležitými motivy příběhu (a se sousedními oddíly v bezprostředním kontextu) a obě se také pojí – považte! – k jednomu ze jmen hlavní postavy, Jákoba!

S prvním termínem pro „zápas“ a prvním jménem „hlavního hrdiny“ souvisí několik klíčových slov tohoto oddílu – tvary, jejichž slovní základ tvoří souhlásky „*q-b*“. „Jákov“ (*Ja'qob*; v. 25nn) zde „zápasí“ (*jé'ábeq*; v. 25), tento zápas se odehrává u potoku „*Jabboq*“ (v. 23); bezprostředně poté pak, co tímto „zápasením“ (*hé'ábeq*; v. 26) se ctí projde, může i bratra Ezaua opět potkat tváří v tvář a „obejmout jej“ (*jechabbeq*; Gn 33,4).

Než ale k tomuto setkání dojde, vyznačí druhý termín pro „zápas“ a druhé jméno „hlavního hrdiny“ nejen nové pojetí zápasu, ale vyhlásí (právě v souvislosti s úspěšným zápasem) novou identitu Jáкова: „*Tvé jméno už nebude »Jákov« (Ja'qob = »Úskočný«), nýbrž »Izrael« (Jisrá'el = »Zápasí Bůh«); neboť »knížecky jsi zápasil« (jisar) s »Bohem« ('el) i lidmi a obstáls.*“ (v. 29).

V tomto odstavci dochází celý ten dlouhý cyklus jákovských příběhů v jistém smyslu svého vrcholu. Je to klíčové místo celkové kompozice. To, co je v celém cyklu příběhů spojnicí klíčových motivů a narážek, je zde proklamováno naplno a výslovně. Jákovova dlouhá a složitá cesta, na jejímž konci teď jako dědic abrahamovského požehnání vstupuje do zaslíbené země, je zde oním záhadným „Nejmenovaným“ zhodnocena jako úspěšný „zápas s Bohem i lidmi“. Jákov na své cestě nakonec *obstál*. Prošel zkouškami ústrků, třibením těžké služby, vypořádal se s břemenem konfliktů – ano, obstál i v tom podivném zápase u Jaboku – aniž by ztratil ze zřetele, co bylo od počátku jeho cílem: vymoci si místo v linii abrahamovské, v příběhu „od Člověka“ (Adama; Gn 5,1) „k Izraeli“ (Gn 49,28; Ex 1,1n).

Zápas s Bohem i lidmi, zápas o místo v příběhu, který se odvíjí od povolání Abrama a je vyznačen Hospodinovým *zaslíbením*, jež se projevuje *požehnáním* (Gn 12,1-3.7a; Gn 28,13n) – to je charakteristika jákovské cesty, to je heslovité vyjádření jeho *identity*. On i ti, kteří z něj skrze požehnání Boží vzejdou (t.j. jeho „synové“ v širokém smyslu slova), se proto budou nadále právě takto nazývat: *IZRAEL*. Odtud i novozákonní užití jména „Izrael“ na společenství „kristovců“, církev²¹⁴.

Tajemství Izraele a nevyslovení jména Jákovova protějšku

Vraťme se nyní k otázce identity druhé postavy příběhu, otázce po Jákovově protějšku: „Kdo je ten *muž (někdo)*?“ Zatím jsme o něm mluvili jako o „*Nejmenovaném*“.

Všimněme si nejprve, že v textu samém je tato otázka šikovně navozena hned na začátku a jako záhadný prvek se vine celým příběhem; uprostřed zápasu je dokonce Jákovem výslovně vyřčena (v. 30) – ale nikde na ni nezazní *přímá* odpověď! Vypravěč

²¹⁴ Srov. Ga 6,16; Ř 9,6 aj.

s tímto prvkem příběhu nakládá vskutku důmyslně. Identita této postavy není dána jménem, nýbrž pouze jejím dosvědčovaným jednáním.

Do děje tato postava vpadne nikým nečekána a nikým nepředstavena. Vypravěč to říká úmyslně vágně, jakoby chtěl provokovat naši zvědavost: „... tu s ním *kdosi* zápasil.“ A v celém dalším příběhu se pak vypravěč vždycky dokáže šikovně vyhnout tomu, aby tuto postavu nějak přímo označil. Mluví o *něm* jen ve slovesných tvarech („zápasil“; „řekl“ atd.) a odkazuje na „*něj*“ zájmeny. Nic víc!

Nezbývá než sledovat, co Nejmenovaný dělá, s kým a jak jedná, jak se projevuje. Zde je pak důležité, že Nejmenovaný praotci Jákobovi svrchovaně *mění jméno* a na konec všeho mu *žehná*. Posluchač, který je aspoň trochu seznámen s biblickými příběhy, už jen z toho může vyrozumět, o kom je zde řeč – kdo v biblických příbězích takto svrchovaně uděluje, resp. mění jméno a kdo v takových kontextech dává požehnání...

Aby byla věc ještě jasnější, zazní na konci příběhu z Jákobových úst: „*Ano, viděl jsem boha [~ božstvo] tváří v tvář – a byla zachráněna duše má!*“ (v. 31b). K podstatě této výpovědi patří, že je retrospektivním hodnocením, svědectvím z odstupu. Během zápasu, dokud si Jákob může na svůj protějšek „sáhnout“, zůstává Nejmenovaný i pro něj zastřen tajemstvím; nelze jej „vyfotit“ či jinak zachytit při jeho díle. Ale když se pak na setkání s ním Jákob rozpomíná a má vyjádřit, oč šlo, zpětně rozpoznává a dosvědčuje, že šlo o dílo Boží; taková hodnotící výpověď vždycky může zaznít až *ex post* (podobně celá řada „epifanických“ oddílů v Bibli²¹⁵).

K pointě tohoto svědectví přitom patří, že jméno Nejmenovaného, o jehož díle se zde vypráví, nezazní *přímo*. Posluchač je totiž zná a má je, stejně jako Jákob, sám vyrozumět a vyznat. Je škoda, když překladatel či vykladač o tento důmyslný efekt svého čtenáře či posluchače připraví – tím, že pointu předem vyradí, např. jejím uvedením v nadpisu nad oddílem, případně doplněním slova „*Bůh*“ přímo do textu (tak např. Ekumenický překlad, srov. nadpis, sumář a dokonce i překlad verše 33: „...protože *Bůh* poranil...“; v textu dokonce chybí i kurzíva, jež by upozornila na

²¹⁵ Srov. např. Gn 28,16-17; L 24,13nn aj.

překladačské doplnění textu). Mám za to, že je velmi důležité respektovat, že biblické podání nechce být pojímáno jako slovo informativní, nýbrž jako oslovující svědectví; a k tomu může patřit, že v rovině popisně informativní je poněkud nezřetelné, význačné, ano i záhadné. Pro výklad a interpretaci takového oddílu pak platí důležitá zásada: má-li pointa povahu *tajemství* (např. pomocí úmyslné zámlky), pak je posláním vykladače (a již také překladatele) toto tajemství *tlumočit*, nikoli *vzradit*.

Tajemství Izraele poznamenává realitu života

To první a v posledu jedině, co Jákob na závěr našeho příběhu sám aktivně udělá, je to, že „provolá jméno toho místa *Peniel*“ (to je „*Tvář Boží*“, „*Tvář Boha*“).

To je velmi výmluvný čin – opět jsme u fenoménu jména a pojmenování. Toto místo, tento brod, jenž je vstupem do zaslíbené země, se má nadále nazývat tak, aby svým jménem odkazoval k Bohu a všem dalším generacím „synů Izraele“ připomínal tento příběh. Podobně jako v řadě podobných biblických oddílů se tak propojuje rovina vyprávění o Božím díle s rovinou aktuální skutečnosti, v níž příběh zaznívá – tedy se životem posluchačů. Jákobův příběh je jeho posluchačům ve jménu známé lokality napořád přítomen. – „Peniel“ je přece (stejně jako Machanajim z Gn 32,3) pro komunitu „synů Izraele“ známé a významné místo²¹⁶.

Příběh, který tak výrazně vyjadřuje „tajemství Izraele“, tak dostává i svůj *památník*. Uprostřed reality života lidu Hospodino-va je zřízeno „místo pamětné“, a kdykoli nadále bude řeč o Penielu – třeba v tom nejvšednějším kontextu života – bude toto jméno připomínat Jákobův příběh, Jákobův *zápas*, který dal jméno jeho synům – „Izraelcům“.

Důsledek zápasu – handicap požehnaného

Jeden z motivů, který v odstavci o zápasení Jákoba s Nejmenovaným zazníval nejprve jakoby mimochodem, se v závěru oddílu nově vrací jako zvlášť důležitý. Je-li řeč o tajemství Izraele, o Jákobově specifickém požehnání, neměl by zřejmě tento motiv zapadnout.

²¹⁶ Srov. např. Sd 8,8.17; 1 Kr 12,25; 2 S 17,24.

Onen Nejmenovaný při zápasu Jáкова uhodil do *kyčle* (doslova se jen *dotknul*); ranil jej tím natolik, že Jákob (Izrael) od Jaboku, tedy vstříc svému bratru, odchází pochroumaný, kulhavý.

Není to divné? Oč běží? Vždyť jen o pár veršů výš tu zněla výslovná slova požehnání! Proč je na konec důležité zdůraznit, že je Jákob trvale poraněn, handicapován – neschopen dalšího zápasu? Mám za to, že v tomto protikladu požehnání a poranění nejde o rozpor, nýbrž o úmyslně navozený kontrast související se zvěstí celého oddílu, o zvěstný motiv patřící neodmyslitelně k Božímu zápasu a k jákobovskému požehnání.

Na jedné straně tím vypravěč vyjadřuje, odkud Jákobův zdar přichází a odkud naopak nepramení. Jákob sice na několika místech sám vykládá svůj úspěch jako důsledek Božího požehnání a dar Hospodinovy milosti²¹⁷, ale věřte šikovnému, vitálnímu a zkušenému muži v plné síle! Po tomto odstavci o Jákobově nevratném poranění má být každému patrné, že onen očividný zdar je něco nesamozřejmého, podivuhodný dar. Je velmi důležité, že Jákob do země zaslíbené – tedy vstříc Ezauovi! – nevstupuje rázným krokem vitálního muže, plný síly, nýbrž krokem kulhavým, „raněn požehnáním“... Jeho požehnání se sice projevuje zdarem, ale ten je výlučně dílem Božím. Jákob – ten, jenž úspěšně „zápasí s Bohem i lidmi“ (v. 29) – nemůže spoléhat na vlastní sílu. Jákob je ten, za nějž „zápasí Bůh“!

Na druhé straně tento motiv vyjadřuje něco důležitého z povahy požehnání jako takového. Požehnání – tak, jak je o něm v Bibli řeč – je vždycky současně posláním. Nikdy nejde o to, že by si „požehnaný“ mohl jen sobecky užívat mimořádnou Boží přízeň, aniž by ho to cokoli stálo, aniž by jej to k čemukoli zavazovalo. *Požehnaný* je v Bibli takový člověk, při němž Bůh zápasí o prospěch svého díla v tomto světě – a to je velmi často těžké břemeno! Například požehnaného syna Jákovova – Josefa – přivede působení Hospodinovy blízkosti (Gn 39,3) nejen na vrchol všeho myslitelného úspěchu v domě Potífarově, ale stejně tak i do vězení – protože Josef i vůči Potífarově ženě jedná jako člověk Hospodinův, jako „Boží požehnaný“.

Při Jákobově překročení Jaboku, při jeho vstupu do země zaslíbené musí zkrátka výrazně zaznít, že pramenem zdaru a silou

²¹⁷ Srov. Gn 33,11.

„Izraele“ je Hospodin sám. Jeho požehnání se zřetelněji ukazuje tam, kde působí navzdory lidské slabosti.

V rovině biblického příběhu jde přitom o pozoruhodnou kompoziční linii: po zápase u Jaboku, po vkročení do zaslíbené země Jákob už dál nezápasí²¹⁸, nýbrž se nejprve smiřuje se svým bratrem Ezauem (viz Gn 33,10-11), vpodstatě pokojně se usazuje v zemi (Gn 33,18; Gn 34,20; Gn 35,1) a staví v ní oltáře Hospodinu (Gn 33,20; Gn 35,7²¹⁹).

Až podnes

„Proto nejedí synové Izraele šlachy kyčelního kloubu – až podnes!

Protože se (Nejmenovaný) dotekl kyčle Jákobovy...“
(v. 33)

Tento verš je jako závěr a vyústění celého oddílu důležitější, než se většinou na první poslech zdá. Není tu samozřejmě proto, aby na konci podivného příběhu uvedl – jako vrchol všeho – jakési bizarní gastronomické tabu: starobylé pravidlo, jemuž možná kdysi dávno někdo rozuměl, ale dnes už vůbec nikomu nic neříká a nemá pro nás žádný praktický význam. Je tomu právě naopak!

Tento verš zde má obdobný účel jako pojmenování místa Jákobova zápasu slovem Penuel. Je to další „*pomník*“, další pamětné znamení, zasazené do reality všednodenního života posluchače. Synové Izraele, tedy ti, kdo se hlásí k Jákobovi jako svému praotci, ti „*až podnes*“ zachovávají toto drobné, zdánlivě nesmyslné stravovací pravidlo – aby si v každodenním rituálu připomínali Jákobův zápas a tajemství jeho požehnání. Tento příběh je přece příběhem Izraele! Vůbec tu proto neběží o poněkud záhadný zákaz jako takový. Běží o to, volně řečeno, že právě i jídlo, které je každodenním dokladem Božího požehnání, má nést cejch jákobovského příběhu; právě „požehnané jídlo“ je mezi syny Izraele „raněno“ drobným omezením, které nemá smysl samo v sobě, nýbrž je odkazem. Tam, kde je toto pravidlo zachováváno, se uprostřed všednodennosti stává památkou (pamětním znamením),

²¹⁸ Srov. např. Gn 33,1n, zvl. verš 4. a 11.; Gn 35,1nn, zvl. verš 5.

²¹⁹ Srov. Gn 12,7.8.

jež odkazuje k Jákobovu příběhu, k tajemství dějinné cesty Božího lidu, Izraele.

Synové Izraele

Jak si pozorný čtenář všiml, v posledním uvedeném verši (v. 33) se už nemluví o Jákobovi, ani o Nejmenovaném. Řeč je o „*synech Izraele (synech izraelských)*“. Navíc je tam ono výrazné „*až podnes*“. Rovina příběhu o Jákobovi se tak již v biblickém textu zřetelně prolomuje do času posluchačova, tedy do naší přítomnosti. Ono totiž už Bibli samé neběží o to povyprávět starobylý příběh o Jákobovi, nýbrž promlouvá k „synům Izraele“. Proto je ve vyústění tohoto oddílu nakonec řeč o této komunitě, o onom zaslíbeném „potomstvu Abrahamovu“, jež se svým životem hlásí k „jákobovskému zápasu“ a označuje se jménem *Izrael*²²⁰. Taková komunita – tj. Boží lid, církev – vede svůj zápas uprostřed tohoto světa upnuta na Boží požehnání. Taková komunita žije z oné Boží přízně k člověku, jež nejen přidává zdar a prospěch, ale v jistém smyslu také omezuje a leccos z přirozeného lidského zajišťování života neumožňuje. Taková komunita se v posledu sama na své dějinné cestě tímto světem stává „pamětním znamením“, tedy útvarem, jehož pravým smyslem je (jen) odkazovat k dílu Božímu, jež se na ní (třeba i dost bolestně) ukazuje. Proto si tento příběh vyprávíme. – *Až podnes*.

Další literatura

Genesis (Starý zákon, Překlad s výkladem 1). Praha: Kalich, 1968.

PURY, DE P., *Jakob am Jabbok, Gen. 32,23-33 im Licht einer alt-irischen Erzählung*, in: *Theologische Zeitschrift* 35 (1979), str. 18-34.

SPIECKERMANN, H., *Der Gotteskampf: Jakob und der Engel in Bibel und Kunst*. Zürich: Theologischer Verlag, 1997.

RAD, VON G., *Predigt-Meditationen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973.

ŽÁK, V. A., *Na počátku: Výklad knihy Genesis*. Praha: Evangelická církev metodistická, 1990.

²²⁰ Srov. Iz 44,5.

Jan Heller, Martin Prudký
OBTÍŽNÉ ODDÍLY KNIH MOJŽÍŠOVÝCH

Vydalo Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří v roce 2006 jako svou 1239. publikaci

Odpovědná redaktorka Kristina Hrušková

Obálka Anna Kubů

Sazba a grafická úprava Zuzana Kakušková

Tisk Grantis, spol. s r. o., Ústí nad Orlicí

Obrazový motiv na obálce převzat z díla *Biblia Germanica* z roku 1483, signatura D66 (Vzpoura člověka proti Stvořiteli, vyhnání z ráje), z knihovny Kláštera premonstrátů v Teplé

Zájemcům o biblistiku doporučujeme:

www.ikarmel.cz/vyber/bible

Další tituly od autorů této knihy:

www.ikarmel.cz/autor/heller-jan

www.ikarmel.cz/autor/prudky-martin

JAN HELLER, MARTIN PRUDKÝ

Obtížné oddíly knih Mojžíšových

KARMELITÁNSKÉ
NAKLADATELSTVÍ
KOSTELNÍ VYDRŽÍ
2006